

64. Altyazı Çevirisinde Yeni Bir Soluk: Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi¹

Ayşe Şirin OKYAYUZ²

Gevher Ebru ÇEVİKOĞLU YILDIRIM³

APA: Okyayuz, A. Ş. & Çevikoğlu Yıldırım, G. E. (2024). Altyazı Çevirisinde Yeni Bir Soluk: Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 1046-1064. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1502251>.

Öz

Çalışmada, görsel-işitsel çeviri alanındaki son açılımlar ışığında birçok farklı şekilde isimlendirilen ancak bu çalışmada yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi olarak adlandırılacak olgu üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, alana özellikle Türkçede kaynak sağlamak, yaratıcı altyazı çevirisi konusunda yapılan çalışmaları derlemek ve alandaki ilgililere sunmak, bu konuda yapılacak özellikle de alıcı odaklı çalışmaları desteklemek için söz konusu çalışma önümüzdeki dönemlerde önemi ve uygulamaları artabilecek yaratıcı ayrıntılı altyazının kapsamını, uygulama amaçlarını ve yöntemlerini anlama ve yorumlamayı hedeflemekte, ayrıntılı altyazı çevirisi ile odaklanılan tür arasındaki farklılıkları incelemektedir. İlk bölümde, çalışmanın kapsamında incelenecek görsel-işitsel çeviri kavramı ve engelsiz erişim kavramının hayatımıza girmesi ile önem kazanmaya başlayan bu alanda yaşanan sosyal ve politik gelişmelere değinilmiştir. Ayrıntılı altyazı çevirisine odaklanan ikinci bölümde ise ayrıntılı altyazı çevirisinde yaşanan açılımlar ve yaratıcılık açılımının nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır. Üçüncü kısımda çeviribilim bakış açısından yaratıcılık kavramının sınırları anlatılmış ve ne amaçla ne gibi uygulamalar üzerinde yoğunlaşabileceği örneklendirilmiştir. Dördüncü bölümde ayrıntılı altyazı ve yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi üzerine dünyada ve ülkemizde yapılan önemli çalışmalar derlenmiştir. Beşinci bölümde Türkiye’de yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisinin yaygınlaştırılması konusunda işitme engelli ve Sağır alıcılar üzerine devam etmekte olan bir doktora tezinin amacı ve yönteminden bahsedilmiştir. Sonuç olarak, bu altyazı türünün önemi ve özellikle de erişim bağlamında gebede olduğu açılımlar üzerinde durularak alanda yapılması gereken çalışmalar üzerine öngörülerde bulunulmuştur.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale “Ayrıntılı Altyazı Çevirisinde Yeni Açılımlar: Yaratıcı Altyazı Çevirisinde Bir Yol Haritası” isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 19.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.06.2024-**Yayın Tarihi:** 21.06.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1502251

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü / Prof., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), sirinokyayuz@hacettepe.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7512-2764> **ROR ID:** <https://ror.org/04kwvgz42>, **ISNI:** 0000 0001 2342 7339, **Crossreff Funder ID:** 501100005378

³ Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Doktora Programı / PhD Student, Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Translation and Interpreting, PhD in Translation and Interpreting (English) Program (Ankara, Türkiye), gcevikoglu@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5873-5320> **ROR ID:** <https://ror.org/04kwvgz42>, **ISNI:** 0000 0001 2342 7339, **Crossreff Funder ID:** 501100005378

Anahtar kelimeler: ayrıntılı altyazı, çeviribilim, erişilebilirlik, görsel-işitsel çeviri, yaratıcı ayrıntılı altyazı

A New Venue in Subtitling: Creative SDH⁴

Abstract

This study focuses on a new phenomenon in subtitling referred to as creative subtitling for persons who are deaf and hard-of-hearing (SDH), which is named in many ways in the light of the latest developments in the field of audiovisual translation. In this context, in order to contribute to the field with Turkish research, to compile the studies on creative SDH and present them to those interested in the field, and to support user-oriented studies on this subject, this study aims to understand and explicate the scope, aims and methods of creative SDH, whose importance and applications may increase in the future. The first section entails the social and political developments that pave the way for audiovisual translation and accessibility. The second section, with a special focus on SDH, explains the developments in the field and how the new venue of creativity is introduced. In the third section, from translation studies perspective, the limits of the concept of creativity are explained and examples are given to explain its purposes and different applications. In the fourth section, prominent research from different countries is compiled. The fifth chapter implicates the purpose and methodology of an ongoing doctoral research on creative SDH in Turkish context. In conclusion, the importance of creativity in SDH and the future issues that need to be addressed in the future are discussed.

Keywords: accessibility, audiovisual translation, creative subtitling, subtitling for persons who are deaf and hard-of-hearing, translation studies.

1. Giriş

Çeviribilim alanında, 1990lı yılların ortalarından itibaren önemli bir alt alan olarak kabul edilmeye başlanan görsel-işitsel çeviri, özünde diğer tüm çeviri türleri gibi diller ve kültürlerarası erişimi sağlamak amacıyla yapılan bir edimdir. Görsel-işitsel çevirinin bir çeviri modu olduğunu söylemek çok daha doğru olacaktır. Bu modun diğer çeviri türlerinden ayrı olarak incelenmesinin en önemli nedeni ise söz konusu ürünlerin (görsel-işitsel ürünlerin) diğer çeviri türlerinden farklı olarak hem işitsel düzgüden hem de görsel düzgüden gelen bilgilerle anlamlanmasıdır. Oysa çevirmen tek bir moda (işitsel) ancak belli kısıtlar çerçevesinde müdahale edebilmektedir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse bir katilin film kahramanlarının peşine düştüğü bir sahneden söz edebiliriz. Ana kahramanlar ellerinde tüfeklerle bir ahırın içinde durmakta ve açık alanda duran darbe almış katilin bir sonraki

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** This article has been produced within the scope of the doctoral thesis titled "New Perspectives in SDH: A Road-Map for Creative SDH". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 09.05.2024-**Acceptance Date:** 20.06.2024-

Publication Date: 21.06.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1502251

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

hareketini kestirmeye çalışmaktadırlar. Katil yorularak bir kuyunun taşına oturur. Birkaç saniye içinde suyunu yitirir ve ölerək kuyunun içine düşer. Ana kahramanlarımız kuyunun başına gelirler ve biri “well, well, well” der. Bu İngilizcede “şu olana da bakın, olacağı buydu, ucuz kurtulduk” gibi birçok anlama gelen bir ifade olduğu gibi aynı zamanda “well” kuyu demektir. Dolayısıyla hem görselde görülen kuyuya bir gönderme hem de oluşan olaya bir tepki söz konusudur. Ana kahramanımızın bu ifadesi üzerine diğeri ona “hayatımız tehlikedeysen biri ölmüşken şimdi söz oyunu yapmanın zamanı değil” dermişçesine bakışının sonucunda da bu sefer adam “sorry” (özür dilerim) der. Bu sahnede kuyunun (çevirmenin müdahale edemediği) görselde varlığı güldürü unsurunu ortaya koymakta ve sözceler ancak hem görselde hem de işitseldeki bilginin birleşimi ile anlamlandırılmaktadır. Bu konuda bir ikinci örnekle de konuya açıklık getirilebilir, Bir çizgi filmde iki hayvan karakterin arkaları denize dönüktür. Yüzü denize dönük olan hayvan karakter onları uyarmak için eliyle işaret ederek “wave” der. Bu bağlamda izleyicinin de gördüğü dalganın gelişi konusunda arkadaşlarını uyarmaya çalışmaktadır. Ancak arkaları dönük olan iki hayvan karakter bunu görmedikleri için “wave” sözcüğünü İngilizcede “el sallamak” anlamında anlarlar ve arkadaşlarına el sallarlar ve bir an sonra da dalga onları alıp götürür. Bu iki anlamlı kelime oyununun anlamlandırılması görsel ile işitselin birlikte anlamlandırılmasına bir örnektir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere görsel-işitsel çeviri modunun en belirgin ayırıcı özelliği iki düzğünün (görsel ve işitsel) birlikte değerlendirilerek bütünsel olarak bir anlamlandırmaya varılmasıdır. Bu çok kaba bir anlatımla görsel-işitsel çeviri ile diğerk çeviri modlarının en belirgin ayırıcı unsurudur. Birçok ülkede olduğu gibi görsel-işitsel çeviri modu çok uzun yıllardır icra edilen ve hakkında akademik çalışmalar yapılmadan çok önce uygulaması olan bir alandır.

Türkiye örneğinde önce sinemanın sonra da televizyonun yaygınlaşması ile yabancı yayınların sayısı günden güne artmış ve çeviri yolu ile görsel-işitsel ürünler Türk izleyiciye sunulmuştur. Türkiye'nin tek ulusal dilin desteklenmesi gibi politik gerçekleri hem de söz konusu dönemde okuryazar oranının düşük olması gibi sosyal gerçekleri sonucunda, yabancı yayınların Türk izleyici ile buluştuğu bu ilk dönemde dublaj en çok tercih edilen görsel-işitsel çeviri türü olmuştur (Bozkurt, 2020). 1990'lı yıllardan itibaren ise, özel televizyon kanallarının sayısının artması, özel kanallar arasında rekabetin oluşmasıyla yayın portföylerinin genişlemesi ve dijitalin de aralarında olduğu çeşitli yayın (yayılım) platformları yaygınlaşmaya başlaması, zaman içerisinde alt yazı çevirisinin özellikle de yabancı dilini geliştirmeye çalışan veya yabancı dile belli bir hâkimiyeti olan gençler arasında tercih edilen görsel-işitsel çeviri türlerinden biri haline gelmesine neden olmuştur.

Alt yazı çevirisinin yaygınlaşması ile birlikte farklı alt yazı çevirisi açılımlarının da gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Bu konuda kılavuz niteliğinde yapılan bir çalışmada (bkz. Okyayuz & Kanık 2021) alt yazı çevirisi olarak adlandırılan çeviri türünün engelsiz erişim ve iletişim bağlamında çok önemli ve merkezi bir yeri olduğu, tek bir edim ve uygulamaya işaret etmediği ve değişik alanlarda farklı amaçlarla uygulandığında da çeşitli açılım ve türevlere işaret ettiği vurgulanmıştır. Alt yazı çevirisi olgusu birçok bakış açısından ele alınabilir. Alt yazı çevirisi başlığı altındaki erişim türünün hangi ürüne eklendiği, ne amaçla eklendiği, tam olarak hangi kitleyi hedefleyerek eklendiği, ne kadar özenle eklendiği, ne kadar etkin bir engelsiz erişim aracı olduğu gibi farklı yaklaşımlar olabilecektir. Alt yazı çevirisinin tüm türlerini ne de tüm uygulama alanlarını kapsamlı bir şekilde ancak bir makaleden çok daha uzun bir metinde açıklanabilir. Ancak, bu açılımın içinde işitme engelliler için üretilen alt yazı türleri de yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir.

2000'li yıllarda engelli hakları konusu dünya çapında önem kazanmıştır. Uluslararası kurum ve kuruluşların, derneklerin ve sivil toplum kuruluşlarının çabaları ile engelli bireylerin sosyal ve kültürel yaşama eşit katılımlarını sağlamayı amaçlayan bir dizi adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda

uluslararası anlamda atılan en büyük adım, Türkiye'nin de imzacı taraflar arasında ilk sıralarda yer aldđđı Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmedir (EKHS) (Birleşmiş Milletler, 2006). Sözleşmenin uygulanması için hedef noktası olarak belirlenen Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) koordinasyonunda ülkemizden yaklaşık 200 kurum ve kuruluşla iřbirliđđi hâlinde söz konusu sözleşmeyle uyumlu şekilde benimsenen politikalar ve uygulamalar üzerine çalışmalar sürdürülmektedir (UNCRPD, 2015).

Taraf kurumlardan Radyo ve Televizyon st Kurulu (RTÜK); EKHS'nin Erişilebilirlik başlıklı 9. Maddesine yönelik çalışmalar kapsamında; görme engelli, işitme engelli ve Sağır bireylerin görsel-işitsel medya ürünlerine erişimine yönelik düzenlemeleri yapmakta ve devlet televizyonu başta olmak üzere tüm yayın kuruluşlarının kademeli olarak erişilebilir yayıncılıđđa geçmelerine yönelik adımlar atmaktadır. Bu adımların ilki RTÜK ev sahipliğinde 2018 yılının sonunda yapılan *Sağırların, İşitme Engellilerin ve Görme Engellilerin Görsel-işitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi alıştaydır*. 15 Ocak 2019 tarihinde yayımlanan çalıştayın sonuç bildirisinde görme ve işitme engellilerin medya hizmetlerine erişimlerinin iyileştirilmesi amacıyla bir yönetmelik çalışması yönünde karar alınmıştır (RTÜK, Sağırların İşitme ve Görme Engellilerin Görsel İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi alıştayı Sonuç Bildirisi, 2019). 2019 yılı içerisinde çalışmalar tamamlanmış ve 11 Ekim 2019 tarihinde *Sağırların, İşitme Ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yayın sağlayıcıları tarafından verilen hizmetlerde, engelli dostu yayınların sayısındaki artışı amaçlayan bu yönetmeliğe dair paydaşlardan geri bildirim alınması ve gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla 3 Mayıs 2023 tarihinde *Engelsiz Medya Erişimi alıştayı* düzenlenmiştir. Bu alıştayda geri bildirimler alınmış ve engelsiz erişimin farklı alanlarında neler yapılabilceđđi üzerinde görüş alişverişinde bulunulmuştur ve mevcut uygulamalarda belirli standartlar getirilmesine yönelik ortak çalışmaların srdrleceđđi ifade edilmiştir (RTÜK, Engelsiz Medya Erişimi alıştayı Sonuç Bildirisi, 2023).

Bu gelişmeler işığında ülkemizde engelsiz erişim kavramı üzerine odaklanma başlanmış, sosyal, politik ve kültürel gelişmeler gözlemlenmeye başlanmış ve beraberinde görsel-işitsel çeviride yeni türlerde araştırmalar ve uygulamalar artırılmaya başlanmıştır. Küresel anlamda yaşanan gelişmeleri Türkiye daha yakından takip etmeye başlanmış; görme engelli, işitme engelli ve Sağır vatandaşların görsel-işitsel ürünlere erişimi açısından önemli adımlar atılmıştır.

Ülkemizde de Avrupa ve Amerika'ya kıyasla geç de olsa engelsiz erişim alanında uygulamalar ve araştırmalar başlanmış ve az sayıda akademik çalışma ile bu araştırmaya konu olan işitme engelli ve Sağır bireyler için ayrıntılı altyazı çevirisinin nasıl yapıldđđı ve nasıl yapılacađđına ilişkin yanılđđılar giderilmeye çalışılmıştır (Okyayuz A. Ő., 2019).

Bugün hâlen bir dil içi eviri türü olan ayrıntılı altyazı çevirisinin kim tarafından ve nasıl yapılacađđına, bir ayrıntılı altyazı çevirmenin alması gereken eğitim ve taşıması gereken bilgi ve beceri setlerine ilişkin tartışmalar devam ederken; bu alanda yapılabilcek yaratıcılık açılımı gibi yeni açılımların alana sađlayabileceđđi katkı üzerinde de çalışmalara başlanmıştır. Yapılan sınırlı sayıda çalışma; ayrıntılı altyazı çevirisi vasıtası ile engelsiz erişim alanında yapılan mevcut çalışmaları bir adım öteye taşımayı ve özellikle de altyazı çevirisi ile ortaya çıkan sunum ve uzam olarak da açıklanabilen süre ve karakter sayısı gibi kısıtları ortadan bir nebze de olsa kaldırmayı amaçlamaktadır.

Ülkemizde bu yeni alanda henüz yayımlanmış kapsamlı bir araştırma olmamakla birlikte şimdiye dek diğer dillerde yapılan kısıtlı çalışmada, oluşturulan örneklem grupları belirli bir sayıda işitme engelli ve

sağır bireye sunulmuş ve izledikleri görsel-ışitsel ürünlerin bir nebze de olsa “duyulup duyulamadığını” ölçmeye çalışmıştır. Bu makale ayrıntılı altyazı çevirisi bağlamında bu yeni açılımı tanıtmayı amaçlamaktadır.

2. Ayrıntılı Altyazı Çevirisi

Altyazı çevirisi uzun yıllar boyunca işitme engeli bulunmayan izleyiciler odağında diller arası aktarımı sağlamak amacıyla uygulanmıştır. Bu izleyici kitlesinin gereksinimlerine göre gelişen altyazı çevirisi alanı, çok düzgülü bu iletişim türünde son döneme kadar dilsel düzgünün aktarımı ekseninde gelişmiştir.

Engelli hakları ekseninde zaman içerisinde gelişen farklı yaklaşımlar ve teknolojik ilerlemelerle birlikte, görsel-ışitsel çeviride işitme engelli ve Sağır izleyiciler için uygulamalar artmış ve önceleri çeviri üzerine benimsenen yalnızca dil odaklı yaklaşımdan uzaklaşarak dilsel düzgü dışında kalan diğer düzgülerin de aktarımı gündeme gelmiştir.

Chiaro, görsel-ışitsel ürünlerde çeviri açısından dört farklı düzgü olduğunu ifade etmiştir (Chiaro, 2009). Ayrıntılı altyazı çevirmenleri; dilsel ışitsel düzgü, dilsel olmayan ışitsel düzgü, dilsel görsel düzgü ve dilsel olmayan görsel düzgü olarak dört başlık altında gruplandırılan düzgülerin tamamını dikkate alarak çeviri yapmaktadır.

Ayrıntılı altyazı çevirisinde hem dilsel düzgü hem de görsel-ışitsel ürünlerin anlam bütünlüğünü oluşturan ses, müzik ve efekt gibi dil dışı düzgülerin sözcüklerle aktarımı yapılmaktadır. Bugün hâlen sunum süresi ve uzam kısıtlaması düşünüldüğünde kısıtlılıkları olan bir çeviri türü olarak kabul edilen altyazı çevirisine dil dışı düzgülerin de aktarımı ile ayrıntılı altyazı çevirisi uygulamalarında sadeleştirmeye olan ihtiyaç artmıştır.

Özellikle de alıcı kitle düşünüldüğünde, sağır ve işitme engelli izleyicilerin okuma yetkinlikleri ve okuma hızları da ülkeden ülkeye ayrıntılı altyazı çeviri geleneklerinin farklılaşmasına sebep olmuştur. Örneğin, İskandinav ülkelerinde okuma yazma oranlarının yüksek olması işitme engelli ve Sağır izleyicilerin ayrıntılı altyazı ile izleme geleneğini beraberinde getirmiştir. Ancak ülkelerin eğitim, sosyal ve kültürel anlamda benimsedikleri politikalar sonucunda, ayrıntılı altyazı çevirisi uygulamalarının sıklığının da değişmesi kaçınılmazdır (Okyayuz A. Ş., 2019). Ülkemizde ise okuryazarlık ve okuma hızıyla ilgili becerileri görece düşük olması sebebiyle, işaret dili ile çeviri ayrıntılı altyazıya kıyasla daha çok tercih edilebilirse de RTÜK tarafından yapılan yukarıda bahsi geçen uygulamalar neticesinde Türkiye’de günümüzde artık ayrıntılı altyazı geleneğinin oluştuğundan bahsetmek mümkündür. Bu geleneğin oluşmasında, çoğu medya sağlayıcısına engelsiz erişim için farklı çeviri türlerinde hizmet veren Sesli Betimleme Derneği (SEBEDER)’in katkısından da bahsetmek gerekir.

SEBEDER bugün hâlen alanda tek olma özelliğini taşıyan *Türkçe Dil İçi Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Uygulamalarını Araştırma ve İyileştirme Projesini* hayata geçirmiş ve 2018 yılının Ekim ayında başlayıp 5 ay süren proje ile alanda çok önemli adımlar atılmıştır. Projenin en büyük çıktısı bugün hâlen medya sağlayıcılarına hizmet verirken ve akademik araştırmalarda referans olarak gösterilen güncellenmiş ayrıntılı altyazı çevirisi kılavuzudur.

Ayrıntılı altyazı uygulamaları yaygınlaştıkça, bu alandaki akademik çalışmalar da artmış ve özellikle de süregelen mevcut ayrıntılı altyazı uygulamaların hedef izleyici tarafından ne denli alımlandığına dair araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların en kapsamlılarından biri Birleşik Krallık, İspanya,

İtalya, Polonya, Danimarka, Fransa ve Almanya'da ayrıntılı altyazı uygulamalarının alımlama düzeylerini ölçmek üzere yapılmış ve 2015 yılında yayınlanmıştır. Farklı ülkelerden araştırmacılar ortak bir çalışma yapmış ve bu 7 ülkede aynı çalışmayı uygulamıştır. Anketler ve göz izleme deneyleri sayesinde veriler toplanmış ve (Romero-Fresco, *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe*, 2015) her ne kadar her ülkeden birbirinden farklı sonuçlar alınsa da izleyicilerin ekrandaki yazıya görüntüden daha çok odaklandığı, okumayı bitirdikten sonra ekrandaki görüntüye bakmaya başladıkları, ekrana çok uzun metinler yansıdığı anlarda izleyicilerin neredeyse görüntüye hiç bakmadığı, ekranda altyazının sabit kalıp görüntünün değiştiği anlarda ise her ikisine de odaklanmakta güçlük çektikleri anlaşılmıştır. Araştırma bulgularından hareketle aslında dilsel ve dilsel olmayan işitsel düzgünün yalnızca sözcüklerle aktarımının izleyiciyi ekrandaki görüntüden ve olay örgüsü açısından önem taşıyan dilsel görsel düzgü ve dilsel olmayan görsel düzgüden uzaklaştırdığı anlaşılmıştır.

Diğer bir deyişle izleyicinin aceleci bir tavırla sözcükleri okumaya çalıştığı ve altyazı dışında ekranda yer alan tabelalar, yazılı metinler, sahne, ışıklandırma, kostüm, jest, mimik ve hareketleri arka plana attığı ve altyazıdan vakti kalırsa yüzeysel olarak ekrandaki görsel öğelerle bağ kurduğu anlaşılmıştır. Bu ortamda, özel bir çaba sarf edilmedikçe yazılı dile aktarılırken vurgu, sesletim, tonlama ve benzeri bütünsel unsurlar ile ifade edilen tüm öğelerin yazılı dilde kaybolması da kaçınılmazdır (Bozkurt, 2020). Bu geribildirim araştırmacıları alternatif arayışlara sevk etmiş ve ayrıntılı altyazıda yaratıcılık açılımının önu açılmıştır.

3. Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi

Yaratıcı ayrıntılı altyazı açılımı, ayrıntılı altyazı çevirisi esnasında bir bağlamda kaybolan ton, mod, duygu ve hisler gibi dil dışı öğelerin aktarımını kolaylaştırmak amacıyla ortaya atılmıştır. Çeviri yolu ile işitme engelli ve Sağır izleyicilere sunulan ürünlerde yaşanan kayıpları azaltmak amacıyla ortaya çıksa da anlamın algılanmasını kolaylaştırmak ve hikâye örgüsünün daha eksiksiz aktarımını sağlamak amacıyla da yaratıcı uygulamalardan faydalanılabilir. Bu bağlamda ayrıca, alıcı odaklı çeviri çalışmalarının da önemi ışığında bu gelişmelerin yaşandığı ve betimleyici çeviri çalışmaları ile çevirmenin 'yeniden yazım' ve 'yaratıcılık' rollerinin de ön plana çıktığı aşıkardır.

Bu bağlamda sözü edilen 'yaratıcılık' kavramına çeviribilim bakış açısından kısaca değinmek gerekir. Çeviribilim açısından yaratıcılık kavramı altyazı çevirisi ile birlikte değerlendirilmekte ve günümüze dek uzanan çeviri alışkanlıklarından vazgeçmeden ortaya yaratıcı unsurlar içerek ürünler koymayı amaçlamaktadır (Okyayuz Ő. , 2021). Bir diğer deyişle çeviribilimciler, bu yeni çeviri türüne sınırsız bir yaratıcılıkla yaklaşmamakta; aksine yaratıcı unsurları aktarım ve alımlamadaki eksiklikleri giderecek birer araç olarak görmektedir. Bu yeni çeviri türü aslında, dilsel işitsel düzgü ve dilsel olmayan işitsel düzgüyü kısmen de olsa yaratıcı unsurlarla görsel düzgüye taşımayı ve bu sayede de dolaylı yoldan zamansal ve uzamsal kısıtları azaltmayı amaçlar.

Aynı zamanda görsel düzgüye taşınan işitsel düzgü sayesinde, izleyicinin ekrandaki görsel düzgüyü takip ettiği süreyi de uzatarak hikâye örgüsü ile bütünleşmesini hedefler.

Nitekim yukarıda bahsi geçen kapsamlı çalışmanın da çıktılarından görülebildiği üzere, işitme engelli ve Sağır izleyiciler harfler arasında boğulmakta ve görsel düzgüye yalnızca vakit kalırsa göz atabilmektedir. Hikâye açısından en az dilsel düzgü kadar önem taşıyan görsel düzgü mevcut uygulamalarda izleyici tarafından neredeyse tamamen göz ardı edilmekte ve kaynak metnin aktarımı açısından en az dilsel düzgü kadar önemli görsel düzgü çeviri esnasında kaybolmaktadır.

Türler üzerinden örneklendirmek gerekirse, bir korku filminde bir anda yükselen ve aniden kesilen bir ses, yankılanmaya başlayan nefes sesleri veya arkada duyulan fısıltılar gibi efektler izleyicinin kalp atışlarını hızlandırarak filme tutunmasını sağlar. Bu aktarım yalnızca metin yolu ile yapıldığında, izleyicinin kaynak metinde verilen korku ve gerilimi kaynak metinle birebir hissetmesi pek de mümkün değildir.

Komedi türünde bir yapımda ise bir kadın doğum doktorunun muayenehanesinde birbirini bastırırçasına konuşarak sırasını bekleyen onlarca kadın sesinin verdiği rahatsızlık veya bir bilimkurgu filminde botlar ve insanlar arasında geçen bir diyalogda botlar için değiştirilmiş mekanik ses kullanımı ayrıntılı altyazı örnekleri ile düz metne dönüştürülmüş çeviri örneklerine kıyasla daha eksiksiz aktarılmış sayılabilir.

Yukarıdaki ikinci örnekte sözü edilen bir sahnede ki gibi onlarca kadın sesini ve oradaki diyalogu aktarmaya çalışmak izleyiciye ancak yük oluşturabilir ve ayrıntılı altyazı çevirisinde süregelen çeviri parametreleri ile tamamını ekrana dahi yansıtmamanın mümkün olmadığı böylesi bir sahnede, izleyici metni okumaya çalışmaktan görsel düzgu ile olan bağıni neredeyse tamamen kesebilir. Bilimkurgu örneğinde ise senarist, yapımcı ve yönetmenin ortak tercihi olarak botlar için kullanılan değiştirilmiş ses, olay örgüsü ve karakter ayırımı açısından önem arz etmekte, düz bir metin olarak izleyiciye aktarılması hâlinde aktarım yine yetersiz kalmaktadır.

Yaratıcı altyazı çevirisi, işitsel bir modda aktarılan bir bilginin altyazı çevirisinde işitsel mod görsel modla iletildiğinde kaybolmasını önlemek için çevirmen ve erek ürün tasarımcısı ekip (altyazı uzmanı, görsel tasarımcı vb. de ekibe dâhil edilebilir) tarafından daha zengin ve kaynağında amaçlanan deneyime yakın bir deneyim sağlanması için benimsenen bir açılmıdır. Bu alanda dünya çapında yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu dönemde Türkiye'deki çalışmaların sayıları da oldukça sığdır.

Yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi konusundaki çalışmalara geçmeden önce, dünyada işitme engelli ve Sağır bireylere yönelik altyazı uygulamaları arasında zaman zaman karmaşaya neden olan en temel iki uygulama arasındaki farklılıklardan bahsetmek gerekir. Ayrıntılı altyazı ve kapalı açıklama altyazı olarak farklı coğrafyalarda yaygınlaşmış bu iki farklı tür sıklıkla birbiriyle karıştırılır. Kapalı açıklamalı altyazı (İngilizce CC: Closed Captioning) 1970'li yıllardan beri Kuzey Amerika ülkelerinde, başta Birleşik Devletler ve Kanada'da uygulanmaktadır (Gomizelj, 2022). Stenografi adı verilen ve harfler yerine semboller ve kısaltmalarla hızlı yazmaya yardımcı olan bir tür daktilo ile 1970li yıllardan itibaren uygulanmakta olan kapalı açıklamalı altyazı, aslında ülkemizde uygulanmakta olan ayrıntılı altyazı ile aynı amaca hizmet etmektedir (Toledo, 2018). Bu iki uygulama arasındaki en temel farklılık aslında kapalı açıklamalı altyazıda, ayrıntılı altyazıya kıyasla sözcüğü sözcüğüne aktarıma yönelmesidir ve ayrıntılı altyazının aksine genelde izleyiciye altyazıyı kapatma imkânı tanınmasıdır. Kuzey Amerika ülkelerinden araştırmacılar yeni açılımlar için eklemeleri kapalı açıklamalı altyazı için yapmışken; ayrıntılı altyazı uygulamalarının yoğun bir şekilde uygulandığı Avrupa ülkeleri yaratıcılık bağlamında araştırmalarını da yine aynı alanda yoğunlaştırmıştır.

İşitme engelli ve sağır bireyler için çeviri konusuna ülkemizde ilk başta dilsel açıdan yaklaşılmış ve kaynağa sadakat olgusu öncelenmiş olsa da, özellikle ayrıntılı altyazı çevirisi üzerine dünya genelinde uygulamaların artması ile sessel düzgunün kapsamı genişlemiş ve dil dışı düzgülerin aktarımı üzerinde durulmaya başlanmıştır (Okyayuz Ş. , 2021, p. 109). Yani aslında Türkiye'de ilk uygulamaların kapalı açıklamalı altyazı gibi birebir, sözcüğü sözcüğüne aktarıma yönelik olduğunu, sonradan yaşanan gelişmeler ışığında ülkemizdeki hedef kitlenin okuma hızı gibi bir takım gerçekler ışığında ayrıntılı

altyazının yaygınlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak işitme engelli ve Sağır bireylere yönelik çeviri uygulamalarının başlangıcından itibaren ülkemizde altyazının isteğe bağlı kapatılmasına yönelik altyapı yayın sağlayıcıları tarafından desteklenmemiştir.

Benzer ayırım yaratıcılık açılımları ile de devam etmektedir. Dünyada ülkemize kıyasla sayıca daha fazla çalışma ve araştırmacının çalışma yaptığı bu çeviri dalı; sapmış, duygu odaklı, kinetik, hareketli, yaratıcı, katılımcı, dinamik, hibrid, estetik gibi farklı tanımlamalarla hem kapalı açıklamalı altyazı hem de ayrıntılı altyazı konusunda birbirleriyle bir yandan benzeşen diğer yandan ayrışan uygulamalar üzerine yoğunlaşmaktadır.

4. Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Konusunda Öncü alışmalar ve Araştırmacılar

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere görsel-işitsel çeviri altında son dönemde önem kazanan yaratıcı ayrıntılı altyazı üzerine az sayıda çalışma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışmaların bir kısmı aslında bir anlamda yerelleştirme olarak da değerlendirilebilecek kelime oyunları, komedi unsurları gibi dilsel açıdan yaratıcı bir altyazı çevirisi üzerine yoğunlaşırken (Pedersen, 2018), dilsel işitsel düzgü ve dilsel olmayan işitsel düzgüyü yaratıcı unsurların görsel düzgüye taşınmasına yoğunlaşan araştırmaların sayısı da günden güne artmaktadır. Bu alandaki ilk çalışmaların aslında yaratıcı altyazı uygulamaları ile başladığını, sonradan erişilebilirlik ve engelli hakları konularının önem kazanması ile engelsiz erişim kapsamında değerlendirilmeye başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yaratıcı altyazı alanındaki araştırmalardan ilki Nornes tarafından 1990lı yılların sonunda ortaya atılmıştır (Nornes, 1999). Nornes dünya genelinde kabul gören ve aılışlagelmiş altyazı uygulamalarının aslında yerelleştirme olduğunu, çoğunlukla politik gerekçelerle izleyiciyi kaynak metinden uzaklaştırdığını; oysaki yabancı bir yapımları altyazı ile izlemeyi tercih eden bir kitlenin aslında o “yabancılık” duygusunu da tatmak istediğini vurgulamıştır. Bu noktadan hareketle “sapmış” (abusive) çeviri olarak adlandırdığı kaynağa yakın çeviri uygulamalarının tercih edilmesi gerektiğini vurgulayarak Japonya örneğini vermiştir. Japonya’da 1930lı yıllardan itibaren, anime örneklerinin aktarımı için hayranlar tarafından yapılan altyazı uygulamalarını (fansubs) örnek göstererek erken dönemde bu altyazıların çeviri olarak bile değerlendirilmediğini, oysaki her bir altyazının yaratıcı bir yeniden yazım gibi nitelendirilebildiğini öne sürmüştür.

Hayranlar tarafından altyazılar üzerine Jorge Dıaz Cintas ve Pablo Muıoz Sanchez tarafından yapılan benzer bir araştırmada yine Japonya örneği üzerinde çalışılmış ve farklı karakterler için farklı renklerin kullanımı, altyazıya ekranda 2 satırdan fazla yer ayrılması, ekranın en üst kısmında notlara yer verilmesi, altyazı içerisine notlar düşülmesi, zaman zaman altyazının ekranın farklı noktalarına yerleştirilmesi, şarkılar sözlerinin karaoke kulüplerinde olduğu gibi kayar yazı şeklinde ekrana aktarılması, filmin başında ve sonunda yer alan yazıların çevrilmesi gibi yaratıcı örneklerin altyazıya “hibrid- melez” bir form kazandırdığı öne sürülmüştür (Cintas & Sanchez, 2006).

Engelsiz erişim alanında çalışmalar yapan Pablo Romero-Fresco, erişilebilir film yapımlarının önemini vurgulayan çalışmalar yapmıştır ve çoklu duyulara hitap eden yaratıcı açılımlar konusundaki eksikliklere dikkat çeken araştırmacılarından biri olarak alana katkı sağlamaktadır (Romero-Fresco, 2022). Bu yeni açılımları katılımcı, öznel, kişiye özel, bütünsel, şekilsel ve dokunaklı olarak tanımlayan araştırmacı, daha önce Greco tarafından yapılan çalışmadan da hareketle, medya erişimi konusunun baştan itibaren herkese yönelik ve kitlenin beklentileri doğrultusunda şekillenen bir olgu olarak değerlendirmiştir (Greco, 2018).

Polonyalı araştırmacılar Agnieszka Szarkowska, Jagoda Zbikowska ve Izabela Krejtz özellikle çok dilli yapımlarda farklı dillerin farklı renklerle aktarımının işitme engelli ve Sağır bireyler tarafından alınması alanında yaptıkları çalışma ile alana katkı sağlamıştır (Szarkowska, Zbikowska, & Krejtz, 2013).

Altyazının ekrandaki uygunluk durumuna göre görüntüye olabildiğince yakın konumlandırılması üzerine araştırmalar yapan Michael Armstrong ve Matthew Brooks, dinamik altyazı kavramını öne sürmüştür (Brooks & Armstrong, 2014). Yaptıkları göz izleme deneyi sayesinde, deney grubunun ilk etapta alışkanlık gereği ekranın altına baktığı ancak birkaç örnekten sonra yeni durumu kabullenerek görsel düzgiye olabildiğince yakın konumlandırılan altyazıyı takip ederken göz hareketlerinin büyük ölçüde azaldığı bulgusuna ulaşmıştır.

Çeviribilim, film araştırmaları ve medya çalışmaları ekseninde çokdisiplinli bir alan olan yaratıcı altyazı alanında araştırmalar yapan çeviribilimci Rebecca McClarty, yaratıcı altyazının alıcı kitleyi kaynağa yakınlaştırmayı amaçladığını öne sürerek, özellikle uzun yıllardır ufak değişikliklerle uygulanmakta olan altyazı uygulamalarındaki kısıtlılıkların yaratıcılık açılımı ile aşılabileceğini mümkün olduğunu ancak yaratıcı uygulamaların altyazı çevirmenlerini “çevirmen görünümü birer tasarımcıya” dönüştürerek altyazı çevirmeninin işini karmaşıklaştıracağını vurgulamıştır (McClarty, 2012). Wendy Fox, işitme engelli ve Sağır bireyler için yapılan ayrıntılı altyazı çevirisine de göndermede bulunarak “entegre altyazı” olarak betimlediği yaratıcı altyazı alanında bir araştırma yapmış ve göz izleme cihazı ile yaptığı çalışmanın sonucunda yaratıcılık açılımı ile yapılan altyazı uygulamalarında alıcı kitlenin altyazıları takip etmek için harcadığı sürenin kısaldığını ve izleyicinin ekrandaki görüntüye daha uzun süre odaklanabildiği sonucuna varmıştır (Fox, 2018).

Ayrıntılı altyazı alanında yaratıcılık açılımı ile ilgili alanı destekler nitelikte araştırmalar yapan Sağır araştırmacı Janine Butler, altyazıların görsel-işitsel ürünlerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini, bütünsel uygulamalar olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Butler, 2018). Görsel-işitsel ürünlerin aktarımında altyazının nerede konumlanacağını aslında çekim ve yapım aşamalarında yönetmen, görüntü yönetmeni gibi üretim ekiplerince değerlendirilerek ekranda altyazı için alan tahsis edildiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda aslında görsel-işitsel ürünlerin aktarımında mevcut ayrıntılı altyazı uygulamalarını makul değerlendirmiş fakat konu işitme engelli ve Sağır bireylere geldiğinde yalnızca sözcüklerle aktarımın yetersiz kaldığını öne sürmüştür. Bu bağlamda bugün çekim ve yapım aşamalarında yapılan bu düzenlemelerin de zaman içerisinde bir gelenek gibi yerleştiğini ve yeni geleneklerin de beklentiler ve uygulamaların yaygınlaşması durumunda zamanda değişebileceğini ifade etmiştir. İşitme engelli ve Sağır bireylerin alışkanlıklarını da göz önünde bulundurarak; dilsel düzgiünün kısıtlı tutulup görsel düzgiünün ön planda olduğu yapımlar için ayrıntılı altyazı uygulamasını makul bulan Butler, dil dışı işitsel düzgiünün yoğun olduğu türler için yaratıcılık açılımı üzerine gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Alana katkı sağlayan araştırmacılarından Josélia Neves, ayrıntılı altyazı alanında geniş kapsamlı uluslararası araştırmaların alanda uluslararası bir standart geliştirme amacıyla sürdürüldüğünü, küçük ölçekli ve bireysel araştırmaların ise yaratıcılık açılımlarına odaklandığını ifade etmiş ve araştırmaların sonucunda yaratıcı açılımların, görsel-işitsel ürünlerin ve hatta oyunların bir sonraki adım düşünülerek henüz üretimi aşamasında tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır (Neves, 2019).

Çevirinin herkese hitap etmesi gereken kapsayıcı bir kavram olduğu fikrinden yola çıkan Èlia Sala Robert, yaratıcı-aktif altyazı (creactive subtitling) kavramını öne sürmüştür (Robert, 2016). Sağır

çocuklar üzerinde yaptığı çalışmada, çizgi roman geleneğinden yola çıkarak yaptığı araştırmada dilsel ve dilsel olmayan işitsel düzgünün gözlerle “duyulmasını” amaçlamış ve görsel-ışitsel ürünlerin Sağır çocuklar üzerinde işiten çocuklarla aynı etkiyi yaratıp yaratmadığını ölçmüştür. Çalışmaya katılan Sağır çocukların %68’i bu yeni altyazı türünü ayrıntılı altyazıya tercih etmiştir.

Alanda çok özgün çalışmalar sunan Sean Zdenek, işitsel düzgünün yazı modu ile tamamıyla yansıtlamadığından hareketle amaçlanan etkiyi yaratabilmek için görsel düzgüde, yani altyazıda farklı tasarımlar yapmıştır. *Adobe After Effects* kullanarak oluşturduğu örnekler yaratıcı ayrıntılı altyazı alanında sesletim ve algılama şekillerinin tasarıma yansıtılması ve bu sayede hem duygu hem de etkinin alıcıya aktarımını amaçlar (çalışmaları için bkz. Zdenek, 2007, 2011, 2014, 2015, 2018, 2020).

4.1. Türkiye’de Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Konusunda Yapılan Öncü Çalışmalar ve Araştırmaçılar

Ayrıntılı altyazı ile erişimin yeni yeni tanındığı ve hedef kitle tarafından yeni yeni benimsendiğı Türkiye’de ayrıntılı altyazıda yaratıcılık açılımı ile ilgili çok kısıtlı sayıda çalışma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yaşanan toplumsal, siyasi ve kültürel gelişmeler ışığında ülkemizde henüz ayrıntılı altyazı ile çeviri geleneğı yeni oluşmakta ve işitme engeli ve Sağır bireylerin görsel-ışitsel ürünlere erişiminde kademeli olarak altyazı kullanımı günden güne artmaktadır. Ayrıntılı altyazı çalışmalarının dahi sayıca az olduğu ülkemizde, bugüne dek alanda yapılan çalışmaların yaratıcılık açılımı ile ilgili araştırmalara öncü olacağı düşünölmektedir.

2019 yılında henüz RTÜK tarafından yapılan çalıştay neticesinde Sağırların, İşitme Ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik resmi gazetede yayınlanmadan önce, Gürkan tarafından Türkiye’de görsel-ışitsel medya ürünlerine işaret dili çevirisi ve ayrıntılı altyazı ile erişimde alımlama üzerine bir çalışma yapılmış; ancak henüz kademeli geçişin başlamadığı erken dönemde yapılan bu çalışmada o dönemde Türkiye’de işitme engelli ve Sağır alıcı kitleye yönelik internet üzerinden yayın yapan iki özel ve bir devlet kanalı olması (Kanal D, Star TV ve TRT) ve çok kısıtlı sayıda engelsiz erişime yönelik çeviri hizmeti verilmesi sebebiyle araştırma sonucunda özellikle de ayrıntılı altyazı açısından yeterli veri toplanamamıştır (Gürkan, 2019). Henüz ayrıntılı altyazı geleneğinin oluşmadığı dönemde yapılan bu araştırmada hedef kitlenin %87,1’inin ayrıntılı altyazı kavramını hiç duymadığı ve hiçbir engeli olmayan bireyler için yapılan altyazı uygulamaları ile görsel-ışitsel ürünlere erişim sağladıklarında %67,7 oranında ekrandaki metnin hızına yetişemediğı anlaşılmıştır. Kademeli geçişi zorunlu kılan yönetmeliğın yayımlandığı günden bugüne ayrıntılı altyazı çevirisi uygulamalarında büyük yol kat edilmiş ancak işitme engelli ve Sağır bireylerin alımlaması üzerine Gürkan’ın çalışmasına benzer bir çalışma veya yaratıcı ayrıntılı altyazı üzerine benzer bir çalışma henüz yayınlanmamıştır.

Türkiye’de engelsiz erişim konusunun ilk gündeme geldiğı dönemden itibaren bu alanda araştırmalar yapan Okyayuz son dönemde yaratıcılık açılımı üzerine de çalışmalar yapmıştır. Yaratıcılık açılımının, altyazını çevirisinde uygulamaların başladığı ilk günlerden çeviri zorluğu olarak nitelendirilen konulara çözüm arayışı olabileceğini ve bu yeni açılımın işitme engelli ve Sağır hedef kitlede özgün yapımda üretilen duygunun aktarımına bir alternatif oluşturabileceğini söyler (Okyayuz, 2021: 127). Ek olarak altyazıda tasarımın yeni bir olgu olarak değerlendirilemeyeceğini; karakter isimlerinin, dış seslerin, ek bilgilerin eğik yazı veya tümü büyük harf ile kalın yazıyla aktarımının veya konuşmacıları ayırt etmek için repliklerin başına tire konulmasının da aslında birer yaratıcılık açılımı olarak kabul edilebileceğini değerlendirmiştir.

Oluşturulan örneklem üzerinden yaratıcı altyazı uygulamalarının Türkiye’de işitme engelli ve Sağır bireylerin beklenti ve tercihlerini saptamayı amaçlayan bir araştırma hâlen devam etmektedir. Bir sonraki bölümde bu araştırmanın amaçları, uygulanacak yöntem ve araştırmadan örnekler sunulacaktır.

5. Türkiye’de Yaratıcı Altyazı Çevirisinin Yaygınlaştırılması Konusunda Sağır ve İşitme Engelli Alıcılar Üzerinde Yapılan Bir Araştırma

Türkiye’de yaratıcı ayrıntılı altyazı kapsamında doktora düzeyinde bir araştırma hâlen devam etmektedir. Bu araştırmanın kapsamı, yöntemi ve amaçlarına geçmeden önce; araştırma hakkında fikir vermesi amacıyla, araştırmanın örneklem grubunun oluşturulmasına kılavuzluk eden birkaç örnek sunulmasında fayda görülmektedir.

Bu bağlamda, devam eden doktora düzeyindeki araştırma hakkında bir fikir vermesi amacıyla; çok disiplinli çalışmalar yapan ve yaratıcı altyazı alanında uzmanlaşan araştırmacı Rocío Varela’nın erişime açık yaratıcı altyazı çalışmalarından ve yaratıcı unsurların uluslararası versiyon yayınlanmadan önce prodüksiyon ekibi tarafından eklendiği Rus yönetmen Timur Bekmambetov’un bir kaynakta erişim örneği (İng. *accessible film making*) *Night Watch* filminden alınan bir kesitten faydalanılmıştır (Rawsthorn, 2007).

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere yaratıcılık açılımı ile kaynağa ilişkin bazı unsurların hedefe aktarılması amacıyla çeşitli tasarımlardan faydalanılabilmektedir. Burada sunulacak örnek Wendy Fox tarafından altyazısı tasarlanan *Sherlock Holmes (2009)* filminden alınmıştır. Alışlagelmiş altyazı uygulamalarının aksine, yaratıcılık açılımı ile Mycroft karakterinin replikleri karakterin hemen altına yerleştirilmiş, karakterin hareketi ile birlikte replikleri ekranda yeniden konumlandırılmış ve karakter ekrandan uzaklaştıkça sesinin de uzaklaştığı göz önünde bulundurularak karakterin repliği de silikleşerek karakteri takip etmiştir.

Resim 1. *Sherlock Holmes (2009)*. <https://vimeo.com/283470586>

Resim 2. *Sherlock Holmes (2009)*. <https://vimeo.com/283470586>

Resim 3. *Sherlock Holmes (2009)*. <https://vimeo.com/283470586>

Resim 4. *Sherlock Holmes* (2009). <https://vimeo.com/283470586>

Resim 1’de Mycroft karakteri ekranın tam ortasında yüzü izleyiciye dönük bir şekilde konumlandırılmıştır. Yine aynı görselden de görülebileceği üzere altyazı da ekranın tam ortasında, karakterle bütünleşik bir şekilde yer almıştır. Resim 2’de Mycroft karakterinin arkası izleyiciye dönükken, sesi net bir şekilde duyulabildiğinden altyazı yine ekranın ortasında, ancak sahneden yavaş yavaş ayrılmakta olan karakterin hareketi ile uyum içerisinde, sanki bir adım uzak bir noktaya yerleştirilmiştir. Resim 3’te karakter sahneden bir adım daha uzaklaştığından Mycroft karakteri zorlukla görülebilmekteyken, sesi hâlen net bir şekilde duyulabildiği için altyazı bir adım daha uzağa konumlandırılmıştır. Son resimde ise karakter izleyici tarafından neredeyse hiç görülememektedir. Hem görüntüsü hem de sesi izleyiciden uzaklaştığı için altyazı silik bir şekilde karakterinden gittiği yönde konumlandırılmıştır.

Altyazının sesin geldiği yönün anlaşılabilmesi amacıyla karaktere yakın bir şekilde konumlandırılması, altyazı çevirisi uygulamaları için yeni değildir (Okyayuz Ş. , 2021). Ancak yukarıdaki örnekte altyazının konumunun değiştirilmesine ek olarak, karakterin ekrandan uzaklaştıkça sesinin kısılması eklentisi ile sesin gücünün alımlaması kaynak ile eşdeğer düzeye taşınmak istenmiştir.

Uygulaması kolay bu ilk örneğin aksine korku türünde yapılan yaratıcı açılımlarda çarpıcı örnekler üretilebilmektedir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere çarpıcı örnekler üretilmesi, altyazı çevirmeni için alışılmışın dışında bir sürecin takibini, farklı yazılımlar kullanılması ihtiyacını ve dolayısıyla bir takım kısıtlılıkları beraberinde getirmektedir. 2004 yapımı *Night Watch* filmi, Rus yönetmen Bekmambetov’un bizzat yaratıcı altyazı uygulamaları ile uluslararası izleyiciye ulaşmaya çalıştığı bir yaratıcı altyazı örneğidir (McClarty, 2014). Korku türündeki bu yapımın yaratıcılık açılımı ile bizzat yönetmen tarafından hedef kitleye sunulmasındaki amaç, bu açılım sayesinde hem kaynakta arzu edilen duygu ve hislerin izleyiciye aktarımını kolaylaştırmak hem de sinematik tecrübenin bir adım öteye taşınmasıdır.

Resim 5. Night Watch (2004). <https://vimeo.com/283470586>

Resim 6. Night Watch (2004). <https://vimeo.com/283470586>

Resim 7. Night Watch (2004). <https://vimeo.com/283470586>

Night Watch filminden alınan kesitte, çocuk karakter meşum tınıları olan bir ses duyar. Resim 5'te su altında burnu kanayan çocuk karakter, Resim 6'da meşum sesler duyar. Yaratıcılık açılımı ile yapılan altyazı uygulamasında çocuğun duyduğu bu sesler, tehlikeyi çağrıştıran kırmızı renk ile yazılmış ve ekrandaki korku ögesi olan kan ile bütünleştirilmiştir. Resim 7'de duyulan seslerin meşum olduğunu vurgulamak için suya karışan kan gibi yazılar da kaybolmuştur.

Bu çarpıcı örnek *Sherlock Holmes*'dan alınan ilk kesitin aksine uygulama açısından kısıtlı olarak değerlendirilebilir. Yönetmen Bekmambetov, kaynaktaki yaratıcılık uygulamasına da benzer bir örneğin sonradan altyazıya eklenmesi *Adobe After Effects* gibi bir yazılım ile mümkün olabilecektir.

Bu iki örnekle kısıtlı bir şekilde sunulmaya çalışılan ve daha önceki bölümlerde bahsedilen araştırmalardan hareketle; yaratıcılık açılımının, işitme engelli ve Sağır bireylerin görsel-işitsel ürünlerde kaynaktaki tasarlanan bilgi, duygu ve hisleri alımlama düzeyleri üzerinde bir farklılık oluşturabileceği düşünülmüştür. Aynı zamanda yaratıcılık açılımı ile altyazıların ekranın farklı noktalarına konumlandırılması sayesinde, alışlagelmiş alt kısımda konumlandırma uygulamalarının aksine, hedef kitlenin ekrandaki görsel öğelere odaklanma süresinde de bir farklılık oluşturabileceği düşünülmüştür. Bu varsayımdan hareketle; Türkiye bağlamında yaratıcı ayrıntılı altyazı alanında, sağır ve işitme engelli bireyleri odağına alan bir araştırmaya çeviribilim araştırmaları kapsamında hâlen gebe bulunduğu görülmüş ve doktora düzeyinde bir çalışmaya başlanmıştır.

Alanda yaratıcılık açılımının Türk işitme engelli ve Sağır bireyler tarafından alımlanması üzerine sürdürülen ilk kapsamlı araştırma çerçevesinde, Sağır bireylerden oluşan gruba, farklı uygulamaların örneklendirilmesi yoluyla bu yeni açılımın tanıtılması, yapılan araştırmalarda farklılaşan uygulamalara hakkında bir farkındalık yaratılması ve bu yeni edimde farklı uygulamalar sayesinde erişim düzeyindeki değişikliğin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda araştırma, yaratıcılık açılımı ile kısıtlı erişim sağlandığı düşünülen dilsel olmayan işitsel düzünün aktarımındaki kısıtların belirli ölçüde kaldırılıp kaldırılamayacağını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında, yaratıcılık açılımının işitme engelli ve Sağır kitle tarafından nasıl alımlanacağını ölçmek amacıyla; altyazıları sözcüklerle kısıtlı dünyadan kurtaran ve birer canlı varlığa dönüştüren bir örneklem grubu oluşturulacaktır. 20-45 yaş aralığında, en az ortaokul düzeyinde eğitimini tamamlamış, altyazı ile izleme geleneğine sahip en az 20 Sağır bireyden oluşan deney grubuna, 8 farklı örnek hem ayrıntılı altyazı hem de yaratıcı ayrıntılı altyazı ile sunulacaktır. Hem ayrıntılı altyazı hem de yaratıcı ayrıntılı altyazı uygulanmış aynı örneklem grubunun hedef kitleye sunulmasının amacı hem hedef kitleyi bu yeni açılım ile tanıştırmak hem de iki uygulama arasındaki farkı birebir tecrübe ederek kıyaslama imkânı sağlamaktır. Örneklem grubu oluşturulurken yaratıcılık kavramının sonu olmadığı göz önünde bulundurulmuş ve alıcı kitleye yazı ile sunulan altyazıda yansıtılmayan veya parantez kullanılarak betimlenmeye çalışılan, bir diğer deyişle perçinlenmeye muhtaç unsurların yeni bir açılımla sunulması amaçlanmıştır. Yani ayrıntılı altyazı ile yaratıcı unsurlar harmanlanarak oluşturulan örneklem grubu sayesinde hedef kitlenin ekrandaki örneklem ile ilk karşılaştığında tamamen yabancılık çekmesi önlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, yaratıcılık açılımı ile hedef kitlenin ekrandaki dilsel düzgüyü alımlamak için harcadığı zamanı azaltmak ve görsel düzぎye harcadığı zamanı arttırmak da amaçlanmıştır.

Örneklem grubu oluşturulurken dikkat edilen bir diğer husus da Türkiye'de işitme engelli ve Sağır hedef kitlenin dudak okuma alışkanlığıdır. Dudak okuma alışkanlığı aslında Türk işitme engelli ve Sağır bireylere özgü bir durum değildir. Ancak ayrıntılı altyazı çevirisi uygulanmaya başladığı günden itibaren,

özelliğle işitme engelli alıcılar için olabildiğince metne sadık bir döküm verilmeye çalışmış, çünkü özelliğle yakın çekimlerde dudak okuma ile ekrandaki metnin eşleştiği takdirde kaynak görsel-işitmele tam erişim sağlanabileceği varsayılmıştır (Okyayuz A. Ő., Ayrıntılı Altyazı evirisi, 2019). Bu noktadan hareketle, devam eden bu araştırmada hedef kitlenin dudak okuma geleneği göz önünde bulunularak dillerarası bir örnekleme grubu oluşturulmuştur. Dolayısıyla oluşturulan örnekleme dilii ayrıntılı altyazı ile izleme geleneğine sahip hedef kitle için hem yaratıcı unsurlar taşıması hem de diller ve dolayısıyla kùltürlerarası olması nedeniyle alanda ilk olma özelliğini taşıyacak; bunu yaparken de izleyicinin ekrandaki dilsel ve görsel düzgüye daha rahat odaklanabilmesi için izleyicinin dudak okuma olasılığını ortadan kaldıracaktır. Hedef kitleyi hem yeni bir türle tanıştıracak hem de aşına olmadığı bir kùltürü anlamlandırması ve tanınması için ne denli etkili olduğunu da değerlendirecektir.

Örnekleme grubu oluşturulurken çevirmen bakış açısı ile hareket edilmiş ve birbirinden farklı her stratejinin belirli bir amaca hizmet etmesi veya belirli bir etki yaratması beklentisi amaçlanmıştır. Medya alanında uzman bir profesyonelden destek alınarak ve *Adobe After Effects* kullanılarak hazırlanan yaratıcı ayrıntılı altyazı örnekleme, yine aynı örnekleme ayrıntılı altyazı halleri ile birlikte görsel-işitsel ürünleri ayrıntılı altyazı ile izleme alışkanlığına sahip deney grubuna sunulacaktır.

Araştırma kapsamında çok dilli ürünlerde yaratıcılık, farklı söylemlerin aktarımı, üst üste binen konuşmaların aktarımı, i seslerin aktarımı, yankılanan sesler, korku efektleri, hızlı konuşmaların aktarımı gibi farklı dilsel ve dil dışı işitsel düzgünün aktarımında birbirinden tamamen bağımsız yaratıcı unsurlardan faydalanılırken bir yandan da Türkiye’de yerleşmiş kabul edilebilecek ayrıntılı altyazı geleneğinden tamamen uzaklaşılmayacaktır. Bu sayede izleyiciye hem yakın hem uzak, hem tanıdık hem de yabancı ürünler sunulurken hedef kitlenin yaratıcı unsurlara odaklanması da kolaylaştırılacaktır.

Bu seçim, daha önce alanda yapılan uluslararası araştırmalardan çıkan verilere dayanarak, bu yeni açılımı ilk bakışta kabul etmekte zorlanacağı tahmin edilen hedef kitlenin görece yeni açılıma vereceği tepkiyi yumuşlatmayı amaçlamıştır. Bu sayede hedef kitle hem tanıdık hem de yabancı bir eviri türü ile tanışacak, bu yeni türe verdiği tepkilerin odağına yaratıcılık değil de dildışı işitsel ve görsel öğelerin aktarımı konumlandırılacaktır. Aksi durumda, izleyici ekranda ne olup ne bittiğini anlamlandırmaya çalışırken araştırmanın amacından uzaklaşacak ve alımlama düzeyini anlamak ve dolayısıyla ölçmek zorlaşacaktır.

Araştırma kapsamında çok dilli yapımlardaki dil karmaşasının giderilmesi, çok hızlı konuşmaların rahat takip edilebilirliği, korku veya heyecan gibi duyguların hedef kitlede aynı yankıyı yaratıp yaratmadığının ölçülmesi gibi aslında bugüne denk daha önceki bölümlerde bahsedilen, farklı araştırmacılar tarafından farklı isimlerle farklı hedef kitleler üzerinde alımlama çalışmaları gerçekleştirilmiş yaratıcı açılımlar derlenerek Türkiye bağlamında incelenecektir.

Örneklemin sunulmasından sonra yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile hem nitel hem de nicel veri derlenecek ve değerlendirilecektir. Bu bağlamda katılımcılara, yaratıcı örneği ilk görüşte nasıl değerlendirdikleri, yaratıcılık açılımının izledikleri örneğe neler kattığı, neleri değiştirmek isteyecekleri, iki farklı altyazı türü arasında duyguların aktarımı anlamında hangisinin daha ön plana çıktığı ve örnekleme yaratıcı ayrıntılı altyazı mı yoksa ayrıntılı altyazı ile izlemeyi tercih edecekleri ve bunun nedenleri gibi iki örneği kıyaslamak ve hedef kitlenin beklentilerini anlamak üzerine sorular sorulacaktır.

Türkiye’de bu alanda hayata geçirilecek ilk kapsamlı araştırma sayesinde, dünyadaki araştırmaların bir benzeri Türkiye bağlamında gerçekleştirilecek ve Türk hedef kitlenin hem ayrıntılı altyazı uygulamaları hem de yaratıcılık açılımı hakkındaki yaklaşımı hakkında kapsamlı bulgular edinilecektir.

Yaratıcı altyazı çevirisi ile ilgili alan yazınına katkı sağlandığı gibi özellikle bu çeviri türü bağlamında çevirmen tercihleri ve yaratıcılığın hangi parametrelere göre oluşturulduğu da inceleme konusu olacaktır. Araştırma sonucunda çıkan veriler derlenerek, yaratıcılık açılımı ile ilgili önümüzdeki dönemde gerçekleştirilecek uygulamalar, çok disiplinli araştırmalar ve görsel-işitsel çeviri eğitimi için bir yol haritası oluşturulacaktır. Bu araştırmanın aynı zamanda yaratıcı ayrıntılı altyazı uygulayışı çevirmenlerin önümüzdeki dönemde edinecekleri yeni roller hakkında bir fikir verecektir.

6. Sonuç

Engelli hakları konusunda yaşanan politik gelişmeler, toplumsal farkındalık ve sivil toplumun desteği sayesinde işitme engelli ve Sağır bireylerin görsel-işitsel medya ürünlerine erişimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artık bir hak olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda atılan ilk adımlar öncelikle erişimi amaçlamış ve hedef kitle tarafından kabul görmüştür. Ülkemizde de RTÜK koordinasyonunda; üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve alan uzmanlarınca yapılan çalışmalar çerçevesinde ilk aşama olan erişime dair bir takım adımlar atılmıştır.

Günümüzde yapılan araştırmalar artık yerleşmiş bu geleneğin, hedef kitleye ne denli ulaştığı üzerine yoğunlaşmış ve uygulamada eksik olarak değerlendirilebilecek hususların giderilmesine odaklanmıştır. Araştırmalar ışığında tespit edilen eksikliklerin giderilmesi amacıyla ortaya çıkan yaratıcılık açılımı ise son dönemde sayısı günden güne artan araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Ülkemizde henüz bu alanda kapsamlı bir araştırma yayınlanmamıştır. Bu makalede bahsi geçen doktora düzeyindeki araştırma, Türkiye’de bu anlamda bir boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

Ayrıntılı altyazıyı bir adım öteye taşımaya çalışmak hem araştırmacıların, hem karar vericilerin hem de yayın sağlayıcıların ortak sorumluluk ve görevidir. Bu çok paydaşlı ve çok disiplinli alanda yeniliklere açık olmak günden güne önem kazanmaktadır. Yaratıcılık olgusunun sağır ve işitme engelli bireyler tarafından nasıl karşılanacağı, ne denli yaygınlaşacağı, kaç yayın sağlayıcı tarafından destekleneceği, kaç çevirmen tarafından uygulanacağı veya bu alanda kaç yeni yazılımin çevirmenlerin kullanımına sunulacağı henüz bilinmemektedir. Ancak erişim bağlamında tespit edilen sorunların üstesinden gelenebilmesi ve engelsiz erişimde aktarımın bir adım daha öteye taşınabilmesi amacıyla yeni yöntemlerin deneneceği ve araştırmacıların bu alanda çalışmaları sürdüreceği düşünülmektedir. Yapılan bu araştırmalar ışığında altyazı çevirisinde bu yeni açılımın sorunları çözmede ne derece başarılı olabileceği anlaşılacak ve önümüzdeki dönemde gerek ülkemizde gerekse dünyada yapılacak araştırmalara yön verecektir.

Kaynakça

- Bozkurt, S. S. (2020). Türkiye’de Sağır ve İşitme Engelli ocuklar için Ayrıntılı Altyazı evirisi Hakkında Bir Araştırma: Uygulamada Sadeleştirme. *eviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 139-160.
- Brooks, M., & Armstrong, M. (2014). Enhancing Subtitles. *TVX2014 Conference*, (pp. 25-27). Brüksel.
- Butler, J. (2018). Integral Captions and Subtitles: Designing a Space for Embodied Rhetorics and Visual Access. *Rhetoric Review*, 286-299.
- Chiaro, D. (2009). Issues in Audiovisual Translation. In J. Munday (Ed.), *The Routledge Companion to Translation Studies* (pp. 141-165). Londra&New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Cintas, J. D., & Sánchez, P. M. (2006). Fansubs: Audiovisual Translation in an Amateur Environment. *The Journal of Specialised Translation*, 37-52.
- Fox, W. (2018). *Can Integrated Subtitles Improve the Viewing Experience?* Berlin: Language Science Press.
- Gomizelj, A. (2022). *A Netflix Original Closed Captioning Study: How Netflix Closed Captions Make Audiovisual Content Accessible to Deaf Audiences*. Ottawa: University of Ottawa.
- Greco, G. M. (2018). The Nature of Accessibility Studies. *Journal of Audiovisual Translation*, 205-232.
- Gürkan, A. (2019). *Subtitling for the Deaf and the Hard-of-hearing: A Reception Study in the Turkish Context*. Centre for Translation Studies (CenTraS). Londra: University College London. Retrieved Mart 12, 2024, from https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10087904/8/Gurkan_10087904_thesis_redacted.pdf
- McClarty, R. (2012). Towards a Multidisciplinary Approach in Creative Subtitling. *MonTI*, 133-153.
- McClarty, R. (2014). In Support of Creative Subtitling: Contemporary Context and Theoretical Framework. *Perspectives: Studies in Translatology*, 592-606.
- Nations, U. (2006a). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Articles*. Retrieved from <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
- Neves, J. (2019). Subtitling for Deaf and Hard of Hearing Audiences. In L. Pérez-González, *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation* (pp. 82-95). New York: Routledge.
- Nornes, A. M. (1999). For an Abusive Subtitling. *Film Quarterly*, 17-34.
- Okyayuz, A. Ő. (2019). *Ayrıntılı Altyazı evirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ő. (2019). *Görsel-İşitsel eviri ve Engelsiz Erişim*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Okyayuz, Ő. (2021). Altyazı evirisinde Teknoloji Destekli Yaratıcılık Açılımı. *eviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 108-132.
- Pedersen, J. (2018). From Old Tricks to Netflix: How Local are Interlingual Subtitling Norms for Streamed Television? *Journal of Audiovisual Translation*, 81-100.
- Rawsthorn, A. (2007, 27 Mayıs). *The Director Timur Bekmambetov Turns Film Subtitling into an Art*. Retrieved from New York Times: https://www.nytimes.com/2007/05/25/style/25iht-design28.1.5866427.html?pagewanted=all&_r=0
- Robert, . S. (2016). *Creative Subtitles*. Doktora Tezi, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
- Romero-Fresco, P. (Ed.). (2015). *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe*. Bern: Peter Lang.
- Romero-Fresco, P. (2022). Moving from Accessible Filmmaking toward Creative Media Accessibility. *LEONARDO*, 55(3), 304-309.
- RTÜK. (2019, Ocak 15). *Sağırların İşitme ve Görme Engellilerin Görsel İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi alıştayı Sonuç Bildirisi*. Retrieved Mart 11, 2024, from RTÜK: <https://arsivdosya.rtuk.gov.tr/assets/Galeri/Haberler/sagirlarin-isitme-ve-gorme-engellilerin-gorsel-isisel-medya-hizmetlerine-erisiminin-iyilestirilmesi-calistayi-sonuc-bildirisi.pdf>

- RTÜK. (2023, Mayıs 03). *Engelsiz Medya Erişimi Çalıştayı Sonuç Bildirisi*. Retrieved Mart 11, 2024, from RTÜK: https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/ik/engelsiz_medya_erisimi_calistayi_sonuc_bildirisi.pdf
- SEBEDER. (2019). *Türkçe Dil İçi Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Uygulamalarını Araştırma ve İyileştirme Projesi Sonuç Raporu*. Retrieved from SEBEDER: https://sebeder.org/images/icerik/Turkce_Dil_Ici_Ayrintili_Alyazi_Cevirisi_Uygulamalarini_Arastirma_ve_Iyilestirme_Projesi_www.sebeder.org_391.pdf
- Szarkowska, A., Zbikowska, J., & Krejtz, I. (2013). Subtitling for the Deaf and Hard of Hearing in Multilingual Films. *International Journal of Multilingualism*, 292-312.
- Toledo, G. (2018). Subtitles for the deaf and hard-of-hearing: Comparing Legislation and Official Orientation for SDH in Brazil and in Other Countries. *Transletters International Journal of Translation and Interpreting*, 143-166.
- UNCRPD. (2015). *Initial Report Submitted by Turkey Under Article 35 of the Convention*. Retrieved from Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İnternet Sitesi: <https://www.aile.gov.tr/media/42397/turkey-initial-report.docx>
- Zdenek, S. (2007). Just Roll Your Mouse Over Me: Designing Virtual Women for Customer Service on the Web. *Technical Communication Quarterly*, 397-430.
- Zdenek, S. (2011). Which Sounds are Significant? Towards a Rhetoric of Closed Captioning. *Disability Studies Quarterly*, 74-97.
- Zdenek, S. (2014). More than Mere Transcription: Closed Captioning as an Artful Practice. *User Experience Magazine*. Retrieved from <https://uxpamagazine.org/more-than-mere-transcription/?lang=en>
- Zdenek, S. (2015). *Reading Sounds: Closed-captioned Media and Popular Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Zdenek, S. (2018). A Journal of Rhetoric, Technology, and Pedagogy. *Kairos: A Journal of Rhetoric, Technology, and Pedagogy*. Retrieved from Kairos.
- Zdenek, S. (2020). Transforming Access and Inclusion in Composition Studies and Technical Communication. *College English*, 536-544.